

NASILJE NAD LGBTI DECOM U SRBIJI

Prof. dr Zorica Mršević
Fakultet za evropske pravno političke studije, Novi Sad¹⁵⁵

Apstrakt. Predmet rada je nasilje nad decom (lica mlađa od 18 godina) iz kategorija LGBTI¹⁵⁶ u Srbiji. Nasilje je najveći izazov sa koji se suočavaju ali su prisutni i međusobno povezani i incidenti iz domena diskriminacije, marginalizacije i izolacije, pretnji nasiljem, kao i samih akata nasilja i permanentnog prisustva straha od svih pomenutih izazova. Radnje izvršenja nasilja dolaze uglavnom iz dva izvora, od članova primarne porodice s jedne strane, kada su izvršioci nasilja članovi porodice, i odrasli i deca. S druge strane, nasilje dolazi od članova vršnjačke grupe, kada su i žrtve i nasilnici deca. Prisutno je i nasilje u javnom prostoru od strane grupa i pojedinaca, odraslih i mladih, motivisanih homofobijom. Mesta dešavanja su stambeni objekti, škole, sportski klubovi i tereni, ulice i parkovi i sl, što upućuje da je obuhvaćen gotovo celokupan prostorni/fizički ambijent egzistencije te dece. Cilj je ukazivanje na ozbiljnost nastalih posledica koje su višestruke, psihičke fizičke sl. U tekstu se navode slučajevi nasilja nad LGBTI decom, ali i iskustva porodičnog prazilaženja tih izazova. Navedena su i iskustva nekih evropskih zemalja gde su medicinski tretmani u vidu "dehomoseksualizacije" zakonski zabranjeni i krivično sankcionisani (npr. Francuska, Nemačka). Uvodi se u upotrebu aktivistički korišćen pojam "prebrodioci/prebroditeljke" za LGBTI odrasle sa iskustvom nasilja. U zaključku se posebno naglašava neophodnost roditeljske zaštite i porodične podrške kao pravog ambijenta u kome treba da odrastaju deca LGBTI pripadnost, i s tim u vezi, grupe za podršku roditeljima kao i javni primeri/uzori roditeljske podrške. Smanjivanje homofobičnog govora mržnje u javnom diskursu takođe se može identifikovati kao moment neophodne prevencije nasilja nad LGBTI decom.

Ključne reči: LGBTI, nasilje, marginalizacija, izolacija, pretnje, prinudno "lečenje", porodično nasilje, vršnjačko nasilje, "prebrodioci/prebroditeljke"

UVOD

Ideal ostvarivanja ravnopravnosti čini nam se bliži nego ikada ranije, a istovremeno, kroz suočavanje sa pojedinačnim slučajevima, povremeno izgleda kao da je još uvek vrlo daleko, čak na nedostižnoj distanci. To je zato što se ljudska prava LGBTI osoba još uvek krše nasiljem i diskriminacijom, a cela ta grupa je u opasnosti usled čestih slučajeva verbalnih i fizičkih napada.

Glavni deo ovog teksta su slučajevi, navedeni u skladu sa kriminološkim metodološkim *case studies* pristupom dokumentovanja životnih situacija koji su predmet analize. U tekstu se analitički navode slučajevi vršnjačkog i porodičnog nasilja nad LGBTI decom (licima mlađim od 18 godina) kao ilustrativni reprezentivni glavni izazovi sa kojima se suočava analizom targetirana populacija. Jedan od izvora tih informacija u ovom tekstu je nevladina organizacija "Da se zna" koja već godinama prati i dokumentuje izazove konkretnih životnih situacija s kojima se suočavaju LGBTI osobe (lezbijke,

¹⁵⁵ Zorica.mrsevic@gmail.com

¹⁵⁶ Lezbijke, gej, biseksualna, trans, interseks deca. U ovom tekstu se koristi akronim LGBTI, jer najbolje odgovara njegovoj sadržini. U komunikacionom prostoru postoje i druge varijante, LGBT+, LGBTIAQ i sl. Takođe, LGBTI označava decu, osobe, lica, ljude i sl, dok se termin populacija ne koristi.

gejevi, biseksualni, transrodni, interseks) svih uzrasta,¹⁵⁷ ali takođe i organizacije Labris i Geten. Od 2015. godine, oni koji su preživeli nasilje ili su bili svedoci incidenata motivisanih mržnjom imaju mogućnost da prijave slučajeve organizaciji "Da se zna!" putem tri njihova zvanična kanala: mejlom, formularom i onlajn upitnikom koji je dostupan na veb-sajtu te organizacije. Izvori informacija su takođe i lični kontakti, telefonska komunikacija, izveštaji drugih OCD, kao i medijski izveštaji o slučajevima nasilja nad LGBTI osobama (Kovačević, Planojević, 2022: 22).

U pogledu komparacije slučajeva po godinama izvršenja, uočena je velika sličnost, tako da se može konstatovati odsustvo karakteristika izazvanih/uslovljenih vremenskim periodom dešavanja. Procenat maloletnika_ca među prebroditeljima_kama incidenata kreće se na nivou iz 2020. godine i iznosi 16,7% ukupnog broja incidenata počinjenih nad pojedincima_kama (Kovačević, Planojević, 2022:45). Vršnjačko i porodično nasilje nad LGBTI decom kada se dešavaju zajedno, tj. istovremeno, obuhvataju skoro sve kontakte i ceo ambijent u kome se ta deca kreću, žive, školuju se, komuniciraju, bave se sportom i sl. To nasilje se dešava u stambenim objektima, školama, sportskim klubovima i sportskim terenima, ulicama i parkovima, ali i u sajber prostoru internetske komunikacije, što praktično znači da je celokupan životni prostor te dece obuhvaćen incidentima i/ili rizikom od nasilja.

Vršnjačko nasilje može da se ublaži podrškom i zaštitničkom ulogom porodice, adekvatnom i blagovremenom institucionalnom reakcijom škole i drugih nadležnih institucija. U slučajevima kada sve to izostane, što je dosta često slučaj, onda su takva deca izložena najvećem životnom izazovu samoubistva. Stopa samoubistva i pokušaja suicida LGBTI dece je svuda u svetu visoka, i u poređenju sa drugim grupama u riziku, spada među najviše. Mladi LGBTI su četiri puta podložniji suicidalnim mislima, planovima i pokušajima samoubistva nego njihovi vršnjaci, navode iz vodeće svetske organizacije koja se bavi prevencijom samoubistava kod mladih LGBT ljudi, Projekat Trevor (Maksimović 2021). Ukazuje se na negativan efekat iskustva diskriminacije i nasilja na mentalno zdravlje, pre svega kada je reč o anksioznosti, depresivnosti, pojavi suicidalnih misli i pokušaja samoubistva, navodi se u Centru za prava LGBT+ ljudi Geten. Lična iskustva govore da se u određenim periodima tinejdžerskog uzrasta često imaju samoubilačke misli, uz zapitanost šta je svrha sopstvenog postojanja. Ako ne dođe do tog najtragičnijeg kraja, traume dugo ostaju, čak doživotno.

Sve ukazuje na ozbiljnost posledica koje mogu da se grupišu u razne vrste fizičkih povreda, različitog nivoa ozbiljnosti i trajnosti. Još češće su psihičke posledice u vidu dugotrajnih, možda doživotnih trauma, gubitka samopouzdanja, internalizovane homofobije, problemi samoprihvatanja, depresije, oštećenih komunikacionih veština, usvajanje rizičnog ponašanja (samopovređivanje fizičkim nanošenjem povreda povreda, uzimanjem supstanci poput alkohola i narkotika ili promiskuitetnim ponašanjem). Društvene posledice su drastično slabljenje školskog uspeha, ugrožavanje ili napuštanje redovnog toka školovanja, prevremeni završetak edukativnog perioda bez završene škole, životna stagnacija u raznim životnim aspektima, što u kasnijem životu rezultira otežanim ili nemogućim nalaženjem stalnog zaposlenja i sl. Kod neposrednih socijalnih posledica uočava se smanjena ili onemogućena vršnjačka komunikacija, komunikaciona izolacija, nedostatak mreža društvene podrške i sl. Porodične posledice se javljaju u vidu raznih oblika porodičnog nasilja, pokušaja prinudnog lečenja, odricanja i izbacivanja deteta iz roditeljskog doma.

VRŠNJAČKO NASILJE NAD LGBTI DECOM

Kragujevac. Mladić (16), oseća se nebezbedno jer mu je pretio učenik koji pohađa istu srednju školu. Mladić koji mu je pretio je godinu dana stariji i on ide četvrti razred. Verbalno nasilje i pretnje su se desile u martu 2019. oko podne. Povod je bio video o modi koji su snimila dva gej mladića i na tom video učinilac je ostavio komentar sledeće sadržine: "Pustite Legiju na 48 sati da sterilise i pozatvara ovakvu bagru jer za bolje nisu". Pored toga, dobili su uvredljiv komentar sledeće sadržine: "Stan`te paše i ustaše pederske zbog ovakvih kao vi Srbija propada". (Slučaj je prijavljen školskim organima i javnom tužilaštvu sledećeg dana.)

¹⁵⁷ Slučajevi iz dvogodišnjeg perioda 2018-2019 istraženi su po dokumentaciji organizacije Da se zna, a kasniji slučajevi te organizacije navedeni su prema njihovim objavljenim publikacijama iz 2021 i 2022 godine.

Beograd. Trans mladić (17) prijavio je da je u Prajd info centru 17. maja bio napadnut od strane nekoliko srednjoškolaca koji su prolazili tuda, proslavljajući završetak školske godinu odnosno maturu. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 17. maja 2019.)

Gornji Milanovac. Trans mladić (16) pretrpeo psihičko nasilje. Iz opisa slučaja: Osoba je transseksualna, njegove slike pre tranzicije su od strane njegovih školskih drugova, postavljene na internet, kao i neki video klipovi o njemu, bez njegove dozvole. Osoba koja je to postavila takođe je poslala taj materijal grupi svojih prijatelja podstičući ih da ga napada. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 13. januara 2019.)

Leskovac. Gej mladić (16), ne sme da napiše mesto odakle je u prijavi. Iz opisa slučaja: “Od 8. razreda osnovne škole trpim debilnost drugih ljudi ali nikad nisam mislio da ću morati trpeti i fizičko omalovažavanje. Naime, počelo je sve tokom druge godine srednje škole dovikivanje i zviždanje pa potom i lupanje po gluteusu i drugim delovima tela za koje smatram da su privatni. Nikad mi nije bio problem da se pobijem sa nekim što i jesam radio a i manje više je nebitno šta se sve dešavalo tokom školovanja jer ima baš dosta toga. Najgrozniji mi je čin koji su uradili poslednji dan škole i nikad ga neću zaboraviti. Zaključali su me u WC-u i seksualno napastvovali i na kraju i silovali. Ne želim da baš opisujem događaj ali mi dosta pomaže i ovo, iskreno barem mogu negde da se izjadam.” (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 28. novembar 2018.)

Niš. Istopolno orijentisani mladić (16). Mesto incidenta škola. “Celu prvu i drugu godinu srednje škole sam bio vređan i ismevan zbog svog izleda. Sve dok se u trećoj nisam suprotstavio i dao do znanja da ne pristajem da budem na stubu srama. Do kraja 4. godine, svi su znali, ali sam donekle počeo da budem i poštovan i uvažavan jer sam imao karakter i svoje “ja”, spreman i sposoban da se po potrebi i fizički odbranim. Jednostavno nisam dao na sebe. Polako je počelo da bude uglavnom sve u redu, na svim poljima, ali sam želeo da to svoje iskustvo podelim sa vama kao grupom za zaštitu LGBTI prava. Svi napadači su muškog pola, konkretno, to je grupa školskih drugova. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 11. februara 2018. Delo nije prijavljeno policiji.)

Vranje. Mladić (17) navodi da je bio fizički i psihički maltretiran od malih mogu, zbog interesa koji nisu bili fudbal i košarka. Vršnjaci mu nisu davali da se igra sa njima, već su ga gađali loptom. Tokom osnovne škole počela su dobacivanja na ulici, čak i od ljudi koji ga ne poznaju, usled čega se osećao kao da je potpuno „sam na svetu”. Gurali su ga, slali preteće poruke - da će ga prebiti, da će umreti. Grupa muškaraca je pokušala da ga napadne u parku, posle čega je narednih šest meseci strahovao da izađe iz kuće. Ni sada se ne oseća sigurno nigde, uvek je prisutna doza straha, ne ostaje sam napolju ni dan danas. U sedmom razredu je otišao na razmenu učenika u Švajcarsku, što je za njega bio preokret u životu. Tada je upoznao ljude slične sebi i naučio da treba da se voli onakav kakav je. (Maksimović 2021)

Novi Sad. Student (20) školske dane opisuje kao pakao. Zbog seksualne orijentacije u školi je svakodnevno trpeo fizičko i psihičko maltretiranje, osećao odbačeno, uplašeno i kao da ga niko ne razume. Uvrede i fizičko šikaniranje su bile najizraženije u drugom i trećem razredu osnovne škole, kada je počeo da se oseća potpuno izolovano. Bio je u strahu da se kreće, mislio je da će ga neko napasti na ulici, danima danima nije imao želju da ustane iz kreveta zbog čega se obratio psihoterapeutu od koga je

dobio antidepressive, ali se zbog njih još više pasivizirao i povukao u sebe. U dogovoru sa majkom je odlučio da prestane da ih uzima i da se sam izbori protiv pritiska okoline. U srednjoj školi nasilje je češće bilo psihičko nego fizičko, ali nije prestalo. Život mu je postao lakši kada se preselio u Novi Sad i upisao fakultet, ali posledice su ostale. Imao je flešbekove, nekad mu se sve vraćalo - sve tuče i pretnje. Plašio se da li će ga neko prepoznati ako ode do prodavnice i napasti. Tada su mu najviše pomogle majka Ljiljana i najbolja drugarica Gorica, stalno su ga ohrabrivale i govorile su mu da nije sam i da zajedno mogu sve. (Maksimović, 2021)

Šimanovci. Mladić biseksualne orijentacije (16), napadnut je (7. septembra 2020) fizički u kafiću od strane nepoznate osobe koji mu je tražio cigaretu, a kada je odgovorio da nema, povikao je na njega, „Pederčino, a šta ako imaš cigaretu?” i udario ga pesnicom. Napadač ga je zgrabio, bacio na pod, i šutirao ga i kada je čuo da je pozvana policija, pobjegao je iz kafića. Policija je došla, ali je odbila da uzme izjavu od napadnutog mladića, zbog toga što je maloletna osoba. On pak nije želeo da

podize privatnu tužbu protiv napadača, zato što se nije autovao¹⁵⁸ roditeljima. (Kovačević, Planojević, 2021: 67)

Beograd. Sajber nasilje. Napadač je 1. jula 2021 tokom cele večeri pretio putem Instagram poruka da će mladića (15) ubiti od batina, šutirati, nabadati... Kaže da ga viđao ranije, ali nije znao da je „pederčina”. Nakon što je na njegovom Instagram profilu video sliku na kojoj je namazan duginim bojama, rekao je više puta da je „najebao” sledeći put kada ga vidi. Pričao je u množini, da će ga sa svojim društvom ubiti od batina (Kovačević, Planojević, 2022: 42)

Beograd. Primer vršnjačkog nasilja koje je škola propustila da spreči. Zbog svog femininog izgleda i ponašanja, jednog učenika je u prvoj godini srednje škole maltretirala grupa starijih učenika, jer su pretpostavili da je gej. On ih je izbegavao mesecima, roditelji su ga vozili u školu i posle škole, a za vreme odmora nije smeo da izađe iz učionice. U školi nisu smatrali da je to problem i nisu ništa preduzmali tim povodom, smatrajući da će se situacija smiriti sama od sebe. Kada ga je u učionici pretukla grupa napadača kao „primer svim gejevima i lezbejkama“, mladić je proveo nekoliko nedelja u bolnici sa ozbiljnim povredama glave i tela. Po završetku lečenja, u školi su savetovali roditeljima da ga upišu u neku drugu školu, jer „se on ne uklapa u ovu školu i trajno izaziva probleme“. Roditelji su to prihvatili, i sami smatrajući da je njihov sin najodgovorniji za napad i povrede koje je pretrpeo. (Labris, 2014).

PORODIČNO NASILJE NAD LGBTI DECOM

Ne retko postavlja se pitanje zašto se u Srbiji roditelji olako odriču svoje LGBT dece, a kao odgovor, pretpostavlja se da je u pitanju ogroman strah takvih roditelja da će ih sredina odbaciti. Ili možda strah da su omanuli kao roditelji, da nisu dobro odigrali svoju ulogu pred komšilukom i poznanicima. Ili gnev zbog svega što su „uložili“ u vaspitanje deteta po tradicionalnom obrascu, a dete nije postalo onakvo kakvo su očekivali. Neki se pravdaju verskim razlozima, smatrajući da im je religija preča od rođenog deteta. Na delu je režim tzv. „prinudne normalizacije” u okvirima patrijarhalnog modela dominacije i subordinacije, needukovanost i homofobičnosti društvenog ambijenat koji su identifikovani kao glavni uzroci porodičnog nasilja prema LGBTI deci.

Beograd. Mladić (15). Nakon što se autovao, otac ga je fizički napao, oborio ga na pod i udarao pesnicama. Slučaj nije prijavljen nadležnim institucijama zbog straha od nasilnog roditelja. (Kovačević, Planojević, 2022: 62)

Zemun. Mladić (14) prijavio je psihičko nasilje koje u kontinuitetu traje od strane roditelja zbog njegove seksualne orijentacije. Iz opisa slučaja: “Incidenti sadrže verbalno nasilje i psihičko zlostavljanje bazirano na homofobiji i dešava se u kontinuitetu, preko dve godine, u porodičnom domu.”(Prijavljeno organizaciji Da se zna: 7. avgusta 2019.)

Kikinda. Trans devojka (15) prijavila porodično nasilje. Iz opisa slučaja: “Trans devojku su otac i brat nakon maltretiranja izbacili iz kuće i ona je primorana da živi kao beskućnica”. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 4. avgusta 2019.)

Mladenovac. Biseksualna devojka (17) prijavila nasilje od strane majke. Iz opisa slučaja: Majka zlostavlja ćerku već 9 godina, kada se autovala i to je postao motiv fizičkog i psihičkog nasilja. Počela je da joj govori da je bolesna, kurva i da se j..e sa svima. Ona je dosta puta trpela i fizičke nasilje, a jednom priikom ju je majka tukla pendrekom (otac radi za MUP) ispričala je drugaricama, a one su je podržala. U ponedeljak ju je majka napala, jer se "predugo zadržala" u šetnji sa psom i to je preraslo u vređanje i ona je iz straha odlučila da pobjegne od kuće i da se više ne vraća. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 23. jula 2019.)

Užice. devojka (16) prijavila je udruženju Da se zna! psihičko nasilje od strane majke njene devojke. Iz opisa slučaja: “Majka moje devojke je primitivna i homofobična i psihički nestabilna osoba koja moju devojku tretira kao roba, ja i devojka smo zajedno godinu dana i 3 meseca, i ona je svojoj majci rekla da je lezbejka na šta je ova krenula da pravi scene, i sve što je sledilo nakon toga bilo je intenzivno psihičko nasilje od strane njene majke koja je uprkos priznanju svoje ćerke šta je i

¹⁵⁸ Celoživotni proces prihvatanja svoje seksualne orijentacije i rodnog identiteta i njegovog otkrivanja drugima. Autovana osoba ili osoba koja je aut (eng. out) svoju seksualnu orijentaciju i/ili rodni identitet otvoreno pokazuje u ličnom, javnom i profesionalnom životu. (Kovačević, Planojević, 2022: 11)

ko je, ponižavala je i vršila psihičku torturu čak je i pretila fizičkim nasiljem. Nas dve smo se danas rastale, s dogovorom da će doći sutra, samo da ostavi sve stvari koji su kupili. Njen otac joj je nasilno uzeo telefon i zapretio policijom, a on ni ne zna da je gej samo njena majka, možda je ovo više slučaj za policiju kao nasilje u porodici ali samo se nadam da ima zakona koji može da zaštiti decu od svojih roditelja iako to treba da bude njihova dužnost.” (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 20. decembar 2018.)

Kraljevo. Mladić istopolne seksualne orijentacije (14). Slučaj se desio u stambenom prostoru. Otac maloletnog gej muškarca je pronašao LGBT+ promo materijale u sobi svog sina. Zabranio mu je izlazak iz kuće zaključao ga u sobu uz pretnje da će ga ostaviti u “svratištu” ukoliko "nastavi da bude gej". Oduzeo mu je materijale i uništio ih. Maloletni momak odlučio da se ne javi zarad daljeg rada na slučaju verovatno iz straha. (Prijavljeno organizaciji Da se zna 29. septembra 2018.)

Čačak. Mladić istopolne seksualne orijentacije (17). Slučaj se desio u aprilu 2018. noću, posle 22h, u stambenom prostoru. Mladić je doputovao kući autobusom gde su ga na stanici dočekali majka i otac. Majka se udaljila uz komentar: "Ja ne idem s pederi!..." Kod kuće mladić je bio pun elana i želje da otkrije i majci svoje seksualno opredeljenje ne sluteći kakva ga reakcija čeka. Ocu je već rekao koji je to podneo prilično teško i stresno. Autovao se tada majci oko ponoći. Ona je plakala i vređala LGBT+ populaciju na način koji je svojim intenzitetom i nivoom mržnje porazio mladića. Shvatio je da ga majka ne voli bezuslovno i ne prihvata onakvog kakav jeste. Između ostalog je vikala: "Sve bih vas smestila u psihijatrijsku bolnicu i zapalila je! Gazila bih vas tenkovima na paradi! Tebe svrstavam u njih, ovako bih te zadavila! K'o vrapče mamu ti je*em! Hoćeš da paradiraš?! S kim?! S bolesnom masom?! Sine majkin ..." Plakala je, vrištala i uz jecaje jadala se samoj sebi i pričala da joj "nema života više". Menjala je emocija iz mržnje u samožaljenje dok je mladić, koji se nije tome nadao od majke razočarao se i tražio greške u sebi, pitajući se zašto ga mrzi sopstvena majka. Razgovor je trajao oko 2-3 sata. Otac joj se pridružio i te večeri sina okarakterisan kao "psihičkog bolesnika sa teškim poremećajem ličnosti" više puta, a povremeno su padali i šamari. To je bio najteži razgovor u njegovom dotadašnjem životu. Ljubav se preoblikovala u strepnju i konstantni strah, obzirom da od tada skoro svakodnevno, mesecima posle događaja i dalje trpi verbalno nasilje i pretnje roditelja. (Prijavljeno organizaciji Da se zna: 19.10.2018.)

PODRŠKA PORODICE

U ovom tekstu afirmišemo i zalažemo se argumentovano za stav da je podrška porodice neophodna, kao i da društveno i institucionalno prihvatanje LGBTI dece i mladih u velikoj meri predstavlja nastavak i nadogradnju podrške primarne porodice. Pored ovogodišnje javno vođene kampanje „Ne odričem se“, u Srbiji i Beogradu postojale i postoje i druge slične inicijative, PFLAG grupa i Dugine porodice.

Potpuno drugačije roditeljske reakcije od navedenih slučajeva su moguće, kao što se vidi iz sledećih autentičnih roditeljskih priča. Oglasi su objavljeni 2019.g. u dnevnim novinama sa izjavama roditelja da se ne odriču svoje dece zbog seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Ovi oglasi su izazvali veliko interesovanje javnosti u Srbiji i regionu. Kampanja Udruženja „Da se zna!“ naslovljena sloganom „Ne odričem se“ je originalna, pozitivna i veoma dirljiva, pogađa roditelje, a za postojeće očekivanja da će pogoditi i javnost – upravo gde treba. Posle mnogih kampanja u ovom društvu može se osnovano očekivati da kampanja „Ne odričem se!“ šalje pravu poruku. Ovakve akcije su neophodne u raznim segmentima života, jednostavno ako se predrasude i stereotipi ne razbijaju na svaki dostupan način, barijere će postojati još dugo blokirajući društveno prihvatanje LGBTI dece i odrasli i njihovo normalno integrisanje u porodični i društveni ambijent.

Novi Sad. Primer oca koji je prihvatio svog sina geja, i koji se sa neskrivenom gorčinom podseća da je njegov sin trpeo torturu pet godina od vršnjaka, okrutne dece u školi. Oni su se okomili na njegovog sina samo zato što je svojim femininim osobinama i po svom izgledu bio malo drugačiji od njih, pre nego je imao ma kakvo seksualno iskustvo. „Moj sin je provodio dane vozeći se autobusom, svih pet školskih dana, umesto na školskim časovima, on se krio u mašinskoj kabini lifta na krovu jedne zgrade. Autobus je bio njegov drugi dom, vozio od početne do poslednje autobuske stanice tokom celog školskog dana, tamo je spavao, čitao knjige. Odsustvo sa časova je pravdao

falsifikovanim lekarskim mišljenjem u koji njegov razredni nije sumnjao jer je dečak zaista imao astmu i stalne zdravstvene tegobe. Njegovi problemi se nisu završili sa završetom škole. Kada je odrastao, sada kao student, svakodnevno je i dalje izložen pretnjama. U više navrata su ga maltretirali na ulici, bio je i jednom izbačen iz restorana. Razna nepoznata lica ga zaustavljaju na ulici i prete mu da će ga ubiti, viču mu "dođi da nam pušiš". U svoju zgradu mora svaki dan da uđe kroz garažu. Pred ulazom je igralište gde se svake večeri okupljaju grupe alkoholičara. Čim ga vide oni počnu da viču i ga zovu pogrđnim imenima.“ (Pašić, 2012).

Priča majke sina Atila. Pre dvadesetak godina, njen sin Atila bio je prvi gej na ovim prostorima koji je javno, preko medija, "izašao iz ormara" i započeo svoju borbu za prava homoseksualaca (Čakširan, 2019). Mogu samo da se zamisle reakcije širom tadašnje Srbije i Crne Gore, suvišno je i pominjati kako je to primljeno u njihovoj vojvodanskoj varošici B. Kada je otišao na studije režije na novosadskoj Akademiji upoznao je momka kojeg je često pominjao majci, koja ga je jednom prilikom, sasvim spontano, upitala – da li mu je taj muškarac nešto više od prijatelja. Kao iz topa odgovorio je da jeste, da mu je to momak. Majka nije bila ni šokirana ni zatečena, zagrlila je sina i rekla mu da je znala da je tako, da je jedva čekala da joj to kaže i da će uvek biti uz njega. Videla je koliko mu je laknulo što je to uspeo da prevali preko usta, što nije ljuta i što mu ne zamera. Želeo je, kada se već otvorio, da svoju tajnu podeli i s ocem, koji je to vrlo teško primio. Situacija u kući postala je još napetija kada je Atila odlučio da se upusti u borbu za prava homoseksualaca i da istupi u javnosti. Otac nije skrivao otpor i prezir prema seksualnom opredeljenju jedinog sina, a još i više ga je nerviralo to što je postao gej aktivista, no, s vremenom se smirio, iako i dalje smatra da Atila nije "normalan". A majka kaže da se nije sakrila u mišju rupu, nije se stidela. Bila je ponosna na Atilu, na njegovu hrabrost i želju da bude to što jeste, ma šta o tome mislio svet. Zahvaljujući njemu, kaže da je postala bolja osoba, osetljivija na tuđe probleme, brižnija i spremnija da pomognem svima koji su se osećali bespomoćno i ugroženo, priča majka Eta (68), koja je od seoske domaćice zaposlene u lokalnoj prodavnici, kojoj se ceo svet vrteo oko kuće, bašte, pilića i slaganja robe po rafovima, postala aktivistkinja i borac za emancipaciju žena u malim sredinama.

Priča majka ćerke Tamare. Gordana Perunović Fijat (Diković, 2019) je razvedena majka dvoje dece, koju je godinama odgajala sama. Priča da su deca i ona bili veoma dobar mali tim. Sad su deca odrasla, postala „svoji ljudi“, pa tako i funkcionišu. Njena podrška u oglasu odnosi se na oboje njene dece, dakle i na ono koje je LGBT i na ono koje nije, da žive kako najbolje znaju, da sama biraju svoje izbore, naravno i koga će voleti. Odlučila se za javnu podršku jer je po opredeljenju antifašistkinja i feministkinja i smatra da je lično ujedno i političko, a naročito podrška dragim i poštovanim ljudima. Kao majka, ona je na strani svoje dece i javno i privatno. I deca su bila na njenoj strani kad se društveno angažovala i u mnogim teškim trenucima (razvod, gubitak jednog pa drugog radnog mesta), kad su joj bila jedina podrška. Podrška roditelja LGBT deci – i svoj deci – je neophodna, životno važna u ovako konzervativnim društvima. Tamo u kraju odakle je i gde živi, roditelji prestaju da komuniciraju sa ćerkom ako je zavolela razvedenog čoveka i ne primaju u kuću sina čija je partnerka žena s detetom iz ranije veze. Prave skandal ako sin hoće da se ženi devojkom koja im ne odgovara zato što je iz siromašne porodice, druge vere, druge nacije. Ponašaju se kao roditelji Romea i Julije. Lično poznaje ženu koju je prebio nesuđen svekar smatrajući da njegovom sinu ne odgovara starija žena – a ona je samo nepunu godinu starija od tog dečka. I onda se, u takvom društvu, prepunom tračeva i mržnje, pojavi neko ko voli osobu istog pola. A roditelji imaju itekakva očekivanja na temu budućih partnera svoje dece, pritisak porodice i sredine je ogroman i teško je odupreti se tolikoj masi straha i nasilja. Dodaje da je u životu imala mnogo problema sa porodicom i prijateljima kad je počela da otvoreno podržava LGBT ljude i lično i profesionalno, ali vremenom je jednostavno prestala da se druži sa onima koji je osuđuju. Svoje mišljenje uvek ima cenu, a ovde i danas naročito. U stvari, izbor je lak – da li usamljena biti na strani svog deteta koje se voli ili na strani onih koji bi ga osudili – ističe Gordana Perunović Fijat.

PFLAG¹⁵⁹

Model inovativnog aktivizma posvećen pružanju podrške roditeljima LGBT dece je PFLAG grupa za razmenu iskustava sa onim roditeljima koji su prihvatili raznolikost svoje LGBT dece (Mršević, 2017). Prisustvujući sastancima PFLAG grupe i učestvujući u njihovim aktivnostima mnogi od njih su na kraju postali prijatelji i pristalice svoje LGBT dece, a neki od njih, i pravi aktivisti za LGBT prava. PFLAG grupa se sastoji od roditelja, porodice i prijatelja lezbejki i gejeva, namenjena je poboljšanju statusa i društvenom prihvatanju LGBT osoba. Okupljanje PFLAG grupe ima za cilj da podrži LGBT osobe radi zastupanja njihovih prava, stvaranja obrazovne prakse u cilju pokretanja pozitivnog stava javnosti prema LGBT osobama.¹⁶⁰ Aktivnosti PFLAG uključuju politički dijalog sa vlastima i nevladinim organizacijama u Srbiji, o pitanjima seksualne orijentacije i rodnog identiteta. Roditeljima LGBT dece je potrebna pomoć koju mogu dobiti od (samo)organizovane grupe za (samo) podršku i razmenu informacija. Ovo je jedna od njihovih hitnih potreba kako bi prihvatili svoju decu. Roditelji LGBT dece na prvom mestu osnovano strahuju za njihovu fizičku bezbednost, što očigledno može biti umanjeno kroz komunikaciju sa drugim roditeljima. Strah je ozbiljan, čak paralizujući, posebno ako su njihova deca već doživela nasilje. PFLAG funkcioniše u tri oblasti: 1) zastupanje i predstavljanje LGBT prava, 2) obrazovanje o LGBT pravima, i 3) osnaživanje roditelja i prijatelja LGBT osoba da se pridruže PFLAG organizaciji. Jedno od najčešće postavljanih pitanja je *zašto obrazovanje?* PFLAG veruje da svi članovi grupe treba da budu senzibilisani, jer nisu u dovoljnoj meri edukovani o LGBT pravima. Mnogi su došli sa snažno internalizovanom homofobijom i mizoginijom, baziranim na mnogo neznanja i predrasuda. Ideja je da će oni kasnije obrazovati druge ljude iz svog privatnog/profesionalnog okruženja o pravima LGBT ljudi, te da treba da imaju informacije koje su neophodne za taj vid zagovaranja (Mršević, 2015).

DUGINE PORODICE

Termin „dugine porodice“ koristi se odnedavno i u Srbiji da označi ciljnu grupu LGBTI aktivističkog pravca koji sagledava situacije i potreba za osnaživanjem i strategijama (samo)zaštite porodica čiji najmanje jedan član, najčešće dete, pripada LGBTI populaciji. U „dugine porodice“ takođe spadaju istopolni partneri kao roditelji zajedničke dece, ili sopstvene dece iz prethodnih veza, ali i porodice u kojima postoje i drugi srodnici, npr. tetke, ujaci, dede i bake LGBTI pripadnosti. Za one LGBTI osobe koje razmišljaju o roditeljstvu, ili su već roditelji ili imaju decu koja su LGBTI

¹⁵⁹ Istorija organizacije PFLAG počinje u Sjedinjenim Američkim Državama. Tamo su neki roditelji reagovali na nasilje kojem su izložena njihova LGBT deca, odlučno rešeni da im se pridruže u njihovom aktivnom zahtevanju pravde, zaštiti i poštovanju ljudskih prava. Počelo je sa iskustvom Džejn Menford, nastavnica u Kvinsu, koja je 1972. sa svojim gej sinom i aktivistom, Mortijem Menfordom, učestvovala na gej paradi u Njujorku. Ona je nosila transparent „Roditelji homoseksualaca ujedinite se u podršci svojoj deci“. Inspirisana dobrim prijemom, ona i njen suprug su došli na ideju o organizaciji roditelja čija su deca gejevi i lezbejke. Ova inicijativa, kako je kasnije ukazano, postala je „most između homoseksualnih i heteroseksualnih zajednica“. Akciju je pokrenuo događaj koji se desio u aprilu 1972. godine, kada su Džejn Menford i njen muž dobili poziv iz bolnice gde je njihov sin Morty, gej aktivista, bio odveden pošto je bio pretučen dok je delio letake na jednom političkom događaju u Njujorku. Džejn je poslala protestno pismo New Jork Postu, u kome se kao majka gej demonstranata, žalila na ravnodušnost policije da bilo šta učini u zaštiti LGBT aktivista.

¹⁶⁰ Labris – organizacija za lezbejska ljudska prava prvo je inicirala individualnu podršku roditeljima LGBT osoba i nekoliko puta organizovala okupljanje u PFLAG grupe. U 2006. Labris je sproveo kampanju "Ponosni na svoje roditelje" i objavila brošuru za roditelje čija su deca lezbejke, gejevi ili biseksualni. Ali u to vreme odziv je bio veoma mali. Čak i oni roditelji koji su došli, kasnije su odustali, a većina njih ili nije imala mogućnosti ili nisu bili dovoljno spremni da redovno prisustvuju sastancima i učestvuju u drugim aktivnostima grupe. Novi početak se desio 2014. godine, kada je prethodna inicijativa dobila novo ime: PFLAG. Za razliku od 2006. godine, 2014. godine se na samom početku okupila solidna grupa roditelja, kao nikada pre nego što je PFLAG iniciran.

osobe pozvani su da se priključe mamama “Mileni” i “Gordani”. Organizacija ima za cilj da kroz svoj rad doprinese boljem razumevanju, položaju i razvoju LGBTI porodica u Srbiji, smanjenju predrasuda i stereotipa, podsticanje aktivnog učešća LGBTI osoba u svim segmentima društva, unapređenje položaja i vidljivosti LGBTI porodica u Srbiji.

Traži se da ljubav bude tretirana na pravedan i ravnopravan način, bez zakonskih prepreka. Ukazuje se da ambijentalna homofobija utiče ne samo individualno na konkretnu LGBTI osobu, već predstavlja izvor čitavog niza izazova za njihove porodice. Dugine porodice se bore sa sopstvenom internalizovanom homofobijom a zatim se suočavaju sa povećanim rizikom od nasilja, diskriminacije, odbacivanja i izolacija. Potrebno je ciljno naglašavanje perspektive kreiranja i održanja unutarporodične solidarnosti, podrške i samopomoći kao strategija odgovora na izazove diskriminativnog društvenog ambijenta. U društvenom kontekstu, psihosocijalna podrška je često neophodni, dodatni sledeći korak, koji se nadovezuje na primarno porodični ambijent, kao i dosledno institucionalno procesuiranje i sankcionisanje slučajeva nasilja i diskriminacije. Za sve „dugine porodice“ nužno je da budu snažni i pokažu solidarnost. Da zagovaraju i unapređuju porodična i roditeljska prava LGBTI osoba u svojoj zemlji, učestvuju u procesima društvenih promena kroz razne aktivnosti, da informišu i budu informisani, da edukuju, povezuju se, zastupaju, kako kroz zagovaranje i programe pravne podrške, tako i kroz zajedničke i opšte javne aktivnosti i programe, poput „duginih porodičnih“ sastanaka, konferencija, javnih prezentacija i medijskih nastupa, edukacija. (Mršević, 2020: 74)

ZABRANA KONVERZIVNIH TERAPIJA

retko se kao izraz društvene i porodične “tolerancije” LGBTI osoba navodi shvatanje da se radi o “bolesnim” ljudima koje treba “lečiti” a ne sankcionisati. U osnovi je ideja da se njihova seksualna orijentacija i rodni identitet može kao nekakav “zdravstveni problem” medicinskim putem, tj. nekim tretmanima i psihoterapijama “lečiti” npr. poput bolesti zavisnosti.

U sredinama u kojima pravna legalizacija istopolnih zajednica postoji već niz godina, dolazi i do drugih zakonskih poboljšanja položaja LGBTI osoba. Dokazano je da pokušaji da se promeni seksualna orijentacija ili rodni identitet osobe imaju ozbiljan poguban uticaj na mentalno zdravlje LGBTI osoba, da uvećavaju anksioznost, depresiju i suicidalne misli. Istraživanje sprovedeno prošle godine u Velikoj Britaniji pokazalo je da čak jedna od pet osoba koje su bile podvrgnute konverzivnoj terapiji pokušala je da izvrši samoubistvo. Stručnjaci Ujedinjenih nacija su više puta osuđivali primenu terapije konverzije, koja može da podrazumeva grupne sesije, injekcije, električne šokove i čitanje molitvi u pokušaju da se promeni identitet LGBTI ljudi.

Nemačka (TransSerbia, 2020) je u potpunosti zabranila traumatizujuću konverzivnu terapiju za osobe mlađe od 18 godina, i uvela kazne za primenu iste kod odraslih. Nemački Bundestag je 7. maja 2020. usvojio zakon kojim se u potpunosti zabranjuje bilo koja vrsta takozvane „terapije“ koja za cilj ima da promeni seksualnu orijentaciju maloletnika, a za ovo krivično delo predviđena je zatvorska kazna u trajanju do godine dana. Nemački ministar zdravlja iz konzervativne partije, Jens Špan, naglašava: „Homoseksualnost nije bolest. Stoga je i termin terapija pogrešan.“ Konverzivna terapija za odrasle će u Nemačkoj takođe biti zabranjena, ukoliko se osoba istoj podvrgava bez pristanka, putem prinude, pretnji i obmane. Bilo koje reklamiranje ove raskrinkane i traumatizujuće prakse je takođe zabranjeno.

Slična, nedavna značajna pravna promena se desila i u Francuskoj (BBC, 2022) početkom ove godine. U januaru je usvojen novi zakon kojim je kriminalizovana takozvana terapija preobraćanja, koja podrazumeva pokušaje da se promeni seksualna orijentacija ili rodni identitet LGBTI ljudi. Nova regulativa usvojena je u znaku obeležavanja 40 godina od dekriminalizacije homoseksualnosti u Francuskoj. U Narodnoj skupštini, donjem domu francuskog Parlamenta, zakon je usvojen jednoglasno, a izjasnila su se 142 poslanika. Akt je već dobio ogromnu podršku u Senatu, odnosno gornjem domu, gde je usvojen sa 305 glasova za i 28 protiv. Elizabet Moreno, francuska ministarka za jednakost i različitost, osudila je konverziju kao „varvarsku“ metodu. Naglasila je da „veoma često ostavlja trajne posledice na telu i umu“ onih koji su joj podvrgnuti. Kazne su do 30.000 evra ili dve godine zatvora. Usvajanju zakona prethodila je podrška i verskih lidera koji su takođe tražili zabranu

terapija preobraćanja.¹⁶¹ Predsednik Emanuel Makron pohvalio je zakon, napisavši na Tviteru da „nije zločin biti svoj“. Klement Bon, gej ministar za Evropu u Makronovoj centrističkoj vladi, napisao je na Tviteru da je „ponosan“ na ovaj potez. Ljudi koji su bili podvrgnuti terapiji preobraćanja moći će da pokrenu pravne procese. Moguće je da će kazne biti povećane na tri godine, kao da će Francuska uvesti još jednu novčanu kaznu, u iznosu do 45.000 evra, u slučajevima kada je praksa usmerena na maloletnike ili odrasle koje zakon prepoznaje kao pripadnike ranjivih grupa.

ZAKLJUČAK

Za prevazilaženje teškoća i trauma odrastanja LGBTI dece i mladih u homofobičnom društvu najvažnija je podrška porodice. Poruka prihvatanja porodice: Nećemo mi tebe da menjamo, je jedna od najvažnijih u životu mlade LGBTI osobe. „Niko na ovom svetu ne treba da oseća da je sam“, kaže jedan od onih koji su pomoć i podršku dobili od majke i seste. Dodaje da je srećan što je majka prihvatila njegovu seksualnu orijentaciju i što može da bude ono što jeste.

A kada bliske osobe ili članovi porodice diskriminišu LGBT ljude, to znatno jače utiče na njihovo mentalno zdravlje nego kada se to dešava u nekom drugom okruženju - poslovnom, društvenom ili školskom. Ukoliko LGBT osoba nema podršku porodice opcija je podrška organizacija civilnog društva koje se bave ljudskim pravima LGBTI osoba. Na primer, u Centru za prava LGBT+ ljudi Geten podršku pružaju u dva smera - kroz besplatne pravne konsultacije i psiho-socijalnu podršku u vidu individualnih ili grupnih konsultacija. Kažu da godišnje obave preko 300 pojedinačnih razgovora u formi savetovanja i psihoterapije i da je upravo to, pružanje usluga u vaninstitucionalnom sektoru važno. „Mnogim LGBT ljudima izazov je da se u potpunosti izlože kada govore o potrebama i problemima, te iskustva pokazuju da je nekima lakše da zatraže podršku pismenim putem ili telefonom“, navode iz ove organizacije čiji članove i članice tima su posebno obrazovani za rad sa LGBT ljudima.

Ugroženost lične bezbednosti javlja se usled pojava nesankcionisanog (ili retko sankcionisanog) fobičnog nasilja, tolerisanog fobičnog govora mržnje u javnom diskursu i nepostojanja mogućnosti zasnivanja zakonski regulisanog partnerstva i porodičnih odnosa.

Pozitivne promene i njihov uticaj na dugine porodice su u naše doba brojne. Pominjemo samo sagledavanje položaja LGBTI zajednice kao pitanje ljudskih prava, dvogodišnje, neometano obavljanje funkcije predsednice Vlade Republike Srbije otvoreno istopolne orijentacije uz nedavno objavljivanje njenog roditeljstva, funkcionisanje niza ljudskopravnih grupa za podršku i pomoć LGBTI osobama, (npr. Savetovalište za LGBTI osobe predstavlja sigurnu zonu za sve one kojima je pomoć potrebna: LGBT+ osobama, njihovim roditeljima, porodicama, prijateljima/cama, ali i svima kojima je potrebna podrška u procesu prihvatanja svoje seksualne orijentacije ili rodnog identiteta. Prostor u kome dobijaju adekvatnu psihološku i pravnu podršku, prostor u kome mogu da podele sa drugima svoje probleme i dileme), javno i kontinuirano održavani prajd marševi i sl. Sve te promene su doprinele poboljšanju položaja članica i članova duginih porodica, čija je različitost sve više prihvatljiva kao normalna, iako je manjinska.

Rezultati istraživanja opovrgavaju i česte predrasude o duginim porodicama uprkos stigmatizovanosti ovih porodica, jer između dece koja odrastaju u istopolnim i u heteroseksualnim zajednicama ne postoje značajne razlike kad je reč o psihosocijalnom razvoju i prilagođenosti. Ne postoji lošija socijalna prilagođenost dece, veća zastupljenost istopolne orijentacije i netradicionalnog rodnog izražavanja kod dece i većem prisustvu zlostavljanja nego u tradicionalnim porodicama.

Konačno, treba zaključiti da inkluzivni, demokratski, nediskriminirajući razvoj društva ne može biti igra arbitrnog ili nasumičnog izbora ko će uživati sva puna ljudska prava, a ko neće. LGBTI+ deca su naša deca koja zavređuju svu pažnju, zaštitu i dostojanstvo koja je garantovana i njihovim vršnjacima većinske seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

¹⁶¹ Slični zakoni su sada usvojeni u brojnim zemljama širom sveta, poput Kanade, Brazila, Ekvadora, Malte, Albanije i Nemačke.

VIOLENCE AGAINST LGBTI CHILDREN IN SERBIA

Professor Zorica Mršević PhD, Faculty of European Legal and Political Studies, Novi Sad

Abstract. *The subject of the paper is violence against children (persons under 18 years of age) belong to the LGBTI category in Serbia. Violence is the most serious challenge they face, but there are also interconnected incidents of discrimination, marginalization and isolation, threats of violence, as well as the acts of violence themselves and the permanent presence of fear of all the mentioned challenges. Acts of committing violence come mainly from two sources, from members of the primary family on the one hand, when the perpetrators of violence are family members, both adults and children. On the other hand, violence comes from members of the peer group, when both the victims and the bullies are children. There is also violence in public space by groups and individuals, adults and youth, motivated by homophobia. The places of events are residential buildings, schools, sports clubs and fields, streets and parks, etc., which indicates that almost the entire spatial/physical environment of the existence of those children is covered. The goal of the paper is to point out the seriousness of the resulting consequences, which are multiple, psychological, physical, etc. The text presents cases of violence against LGBTI children, as well as family experiences of overcoming those challenges. There are presented as well the experiences of some European countries where medical treatments in the form of "dehomosexualization" are legally prohibited and sanctioned as criminal deeds (e.g. France, Germany). The activist term "survivors" is introduced for LGBTI adults who have experienced violence. The conclusion particularly emphasizes the necessity of parental protection and family support as the right environment in which LGBTI children should grow up, and in this connection, support groups for parents as well as public examples/models of parental support. Reducing homophobic hate speech in public discourse can also be identified as a moment of necessary prevention of violence against LGBTI children.*

Keywords: *LGBTI, violence, marginalization, isolation, threats, forced "treatment", family violence, peer violence, "survivors"*